

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas ielā 25, Rīgā, LV – 1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; E-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2011. gada 29.aprīlī Nr.6-8/253

Tieslietu ministrijai
Brīvības bulvārī 36
Rīgā, LV – 1536

Atzinums
par lēmumu pārsūdzēšanas efektivitāti

Tiesībsarga birojā jau vairākus gadus ir aktualizējies jautājums par disciplinārsodu un administratīvo komisiju lēmumu pārsūdzēšanas efektivitāti. Lai sistēmiski pievērstos šim jautājumam, ierosināju pārbaudes lietu Nr.64-3I.

Pārbaudes lietā ir saņemti viedokļi no Tieslietu ministrijas, kā arī no ekspertiem kriminālsodu izpildē I.Kronbergas un V.Zahara. Vienlaikus pārbaudes lietas ietvaros ir apmeklēta Rīgas Centrālcietuma administratīvās komisijas sēde, tiesas sēde Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā, pētīta tiesu prakse par administratīvo komisiju pieņemtajiem lēmumiem, tostarp notiesāto iesniegtais materiāls.

Izvērtējot pārbaudes lietā esošo materiālu un iegūto informāciju, sniedzu šādu atzinumu:

[1] Latvijas Sodu izpildes kodekss (turpmāk tekstā –SIK) paredz individuālu izvērtējumu un notiesātā pakāpenisku virzību uz „brīvību” - soda progresīvo izpildi, kura pamatojas uz notiesāto diferenciāciju katra brīvības atņemšanas veida un režīma ietvaros, kā arī notiesāto pārvietošanu no viena veida uz cita veida cietumu, ņemot vērā izciestā soda daļu un notiesātā uzvedību. Soda izpildes režīmam ir jāatbilst notiesātā uzvedībai un resocializācijas pakāpei, tādējādi atvieglot notiesātā adaptāciju sabiedrībā pēc atbrīvošanās un tuvinot viņa dzīvi ieslodzījumā tai kāda tā ir ārpusē.

[2] Lai veiksmīgi īstenotu soda progresīvo izpildi, ir izveidota cietuma administratīvā komisija. Pamatojoties uz SIK 50.¹⁰ pantā noteikto, brīvības atņemšanas iestādes administratīvās komisijas uzdevums ir sekmēt soda progresīvās izpildes sistēmas nostiprināšanu un notiesāto pareizu izvietojumu brīvības atņemšanas iestādēs saskaņā ar šajā kodeksā noteiktajiem notiesāto klasifikācijas principiem.

[3] 2009.gada 31.marta Ministru kabineta noteikumu Nr.282 „Noteikumi par administratīvās komisijas darbības kārtību un lēmumu pieņemšanas kritērijiem” (turpmāk tekstā – Noteikumi) 24.punkts paredz, ka lemjot par notiesātajiem noteiktā soda izciešanas režīma pastiprināšanu, komisija ņem vērā izdarītā soda izciešanas režīma prasību pārkāpuma raksturu. Proti, administratīvajai komisijai ir jāvērtē kādos apstākļos režīma pārkāpums ir izdarīts, pārkāpuma recidīvs, izdarīšanas veids u.tml. Pamatojoties uz Noteikumu 25.punktu, izlemjot jautājumu par soda izpildes režīma mīkstināšanu, izvērtē notiesātā uzvedību atbilstoši vairākiem kritērijiem - piedalīšanās nodarbinātības, izglītības, audzināšanas, sporta un brīvā laika pavadīšanas pasākumos brīvības atņemšanas iestādē, sasniegtie rezultāti; notiesātā izdarītie soda izciešanas režīma prasību pārkāpumi, par kuriem piemēroti disciplinārsodi, to raksturs, kā arī cita informācija, kas raksturo notiesātā uzvedību brīvības atņemšanas iestādē.

[4] Visi augstāk minētie kritēriji ir vienlīdz svarīgi, un to izvērtējums kopumā veido priekšstatu par notiesātā personību un resocializācijas pakāpi. Neviens no tiem nav prioritārs attiecībā pret pārējiem, arī ne režīma pārkāpums, par kuru ir piemērots sods un kurš tāpat kā pārējie kritēriji ir notiesātā uzvedību raksturojošs elements.

[5] Administratīvās komisijas praksē, pieņemot notiesātajam labvēlīgu vai nelabvēlīgu lēmumu, kā svarīgāko notiesāto raksturojošo kritēriju vērtē soda izciešanas režīma pārkāpumus. Iepazīstoties ar tiesu praksi lietās par administratīvo komisiju lēmumu pārsūdzēšanu, secināju, ka šādas situācijas ir biežas. Tā, piemēram, administratīvā komisija ir pieņēmusi lēmumu nepārvietot notiesāto no daļēji slēgta tipa cietuma augstākās režīma pakāpes uz atklātā tipa cietumu. Notiesātais lēmumu ir pārsūdzējis un tiesa šajā lietā ir norādījusi, ka „no administratīvās komisijas lēmuma nav redzams, ka būtu pilnībā vērtēta notiesātā uzvedība atbilstoši SIK 50.6.p.1.d.4.p kritērijiem, jo no lēmuma redzams, ka ir bijuši vērtēti piemērotie disciplinārsodi, taču tie nav vērtēti kontekstā ar piemērotajiem pamudinājumiem”.¹ Vai arī citā tiesas lēmumā, ar kuru ir atcelts administratīvās komisijas lēmums par atteikšanos pārvietot notiesāto no slēgta tipa cietuma vidējās režīma pakāpes uz slēgta tipa cietuma augstāko režīma pakāpi, tiesa lēmumu ir motivējusi: „...cietuma administratīvās komisijas (...) lēmums nav motivēts un neatbilst augstākminēto Ministru kabineta noteikumu prasībām, jo no lēmuma var secināt, ka ir izvērtēti tikai notiesātā izdarītie režīma pārkāpumi, pie kam izvērtēts arī (...) pārkāpums, attiecībā uz kuru lēmums par soda uzlikšanu ir atcelts, no lēmuma nav redzams, ka būtu vērtēta notiesātā piedalīšanās nodarbinātības, izglītības, audzināšanas, sporta un brīvā laika pavadīšanas pasākumos, līdz ar ko lēmumu nevar atzīt par likumīgu un pamatotu, lēmums ir atceļams un notiesātā sūdzība ir apmierināma.”² Ir secināms, ka praksē bieži administratīvās komisijas pieņem notiesātajam nelabvēlīgu lēmumu pamatojoties uz to, ka ir izdarīts režīma pārkāpums.

¹ 2010.gada 13.novembra Jēkabpils rajona tiesas lēmums lietā Nr.4.1.-1/0283

² 2010.gada 22.marta Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa lēmums lietā Nr.4-12/156/10

[6] Pamatojoties uz SIK 71.panta piekto daļu, disciplinārsodu notiesātais var apstrīdēt Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšniekam Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā. Arī Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieka lēmums ir pārsūdzams Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā, tātad administratīvajā tiesā. Tādejādi kaut arī sods par režīma pārkāpumu ir pārsūdzēts likumā noteiktajā kārtībā, administratīvā komisija to ņem vērā pieņemot lēmumu. Sekas tam ir notiesātajam nelabvēlīgs lēmums, lai gan iespējams, ka augstāka iestāde (Ieslodzījuma vietu pārvalde) vai tiesa atzīs, ka sods par režīma pārkāpumu ir piemērots prettiesiski. Līdz ar to rodas jautājums, cik efektīvs ir disciplinārsodu pārsūdzēšanas mehānisms un kādam mērķim tas kalpo. Disciplinārsodu notiesātais izcieš nekavējoties, pārsūdzība ir ilgs process, savukārt, administratīvā komisija to tāpat ņem vērā, lemjot par režīma maiņu.

[7] Pamatojoties uz SIK 50.¹¹ panta sesto daļu, administratīvās komisijas lēmums stājas spēkā un arī tiek izpildīts nekavējoties. Arī šis lēmums ir pārsūdzams. Sūdzības vai protestus izskata tā rajona (pilsētas) tiesa, kuras darbības teritorijā atrodas brīvības atņemšanas iestāde Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā (turpmāk – KPL).

[7.1.] Līdz ar to ir iespējama situācija, ka administratīvās komisijas lēmums ir pārsūdzēts tiesā, un tas var tikt atcelts, tomēr attiecībā uz notiesāto tas jau ir izpildīts. Tieslietu ministrija šajā sakarā ir norādījusi, ka *„būtu jā saglabā jau pastāvošā kārtība, ka komisijas lēmumi ir izpildāmi nekavējoties, jo šādas kārtības mērķis ir efektīva brīvības atņemšanas soda progresīvās izpildes sistēma, kuras ietvaros tiek nodrošināta adekvāta un resocializācijas pakāpei atbilstoša notiesātā virzība uz vieglāku soda izciešanas režīmu (vai režīma pastiprināšana soda izciešanas režīma noteikumu pārkāpumu gadījumā).*

[7.2.] Savukārt Sabiedriskās politikas centra „Providus” kriminālsodu politikas un penitenciārās sistēmas pētniece I.Kronberga pauž uzskatu, ka *„no soda progresīvās izpildes viedokļa ir pieļaujams (ir pat vēlams), ka administratīvās komisijas izlemj jautājumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu nekavējoties – pēc iespējas īsākā laika periodā, kas tiek darīts, lai sasniegtu soda mērķi, kas šajā gadījumā ir speciālā prevencija. Tomēr administratīvajai komisijai jāpieņem lēmums, pamatojoties uz personas soda izpildes gaitas izvērtējumu, nevis to, ka personai ir (vai nav) mēģināts piemērot sodu par režīma pārkāpumu. Fakts, ka disciplinārsods ir Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā pārsūdzēts, nozīmē vienīgi to, ka šis sods nevar būt stājies spēkā (pārkāpuma notikums nav leģitīms) un pamatojoties uz šādu faktu vien nedrīkst pieņemt lēmumus un tā izpildi nedrīkst uzsākt. Tātad – administratīvā komisija var pieņemt lēmumu par režīma pastiprināšanu, pierādot tāda lēmuma nepieciešamību ar citiem pārkāpumiem, kas jau ir bijuši iepriekš un vairs netiek apstrīdēti”.*

[8] Kā iepriekš minēts, sodi par režīma pārkāpumiem tiek pārsūdzēti APL noteiktajā kārtībā, un šo lietu izskatīšana administratīvajā tiesā ilgst gadu, divus. Savukārt administratīvo komisiju lēmumi tiek pārsūdzēti vispārējās jurisdikcijas

tiesās KPL noteiktajā kārtībā. Vispārējās jurisdikcijas tiesās lietas par cietumu administratīvo komisiju lēmumiem tiek izskatītas krietni ātrāk, proti, dažu mēnešu laikā. Šie abi jautājumi ir savstarpēji cieši saistīti, tādejādi būtu jāapsver iespēja, vai nebūtu lietderīgāk skatīt tos viena procesa ietvaros kā vienotus soda izpildes jautājumus, kuri papildina viens otru un viens otru neizslēdz. Administratīvajai komisijai būtu jāpieņem lēmums tikai tad, kad ir pilnīgi skaidrs, ka notiesāto raksturojošais elements – sods par režīma pārkāpumu - ir bijis piemērots tiesiski vai prettiesiski. Arī administratīvās komisijas lēmuma pārsūdzība nebūtu formāla, bet balstīta uz pamatotiem un juridiski vairs neapstrīdamiem faktiem.

[9.] Atbilstoši Kriminālprocesa likumā 654.panta trešajai daļai sūdzības un protestus par administratīvo komisiju lēmumiem izskata rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis pēc brīvības atņemšanas vietas atrašanās vietas šā likuma 651.pantā noteiktajā kārtībā. Savukārt 651.panta septītajā daļā ir noteikts, ka „*šā likuma 641.panta pirmajā daļā, 643. un 654.pantā paredzētos lēmumus var pārsūdzēt tikai par šajā pantā noteikto procesuālo prasību neievērošanu. Sūdzības iesniegšana neaptur lēmuma izpildi. (...)*”.

[9.1.] Ir secināms, ka likumdevējs nav deleģējis tiesības tiesai izlemt pēc būtības jautājumus par administratīvo komisiju pieņemtajiem lēmumiem. Minētā kompetence ir piešķirta tikai un vienīgi administratīvajai komisijai. Tiesa lietās par administratīvo komisiju pieņemtajiem lēmumiem ir tiesīga izvērtēt, vai tie ir pieņemti, ievērojot procesuālās tiesību normas un atbilstoši Noteikumos noteiktajiem kritērijiem.

[9.2.] Ja tiesa ir atcēlusi administratīvās komisijas pieņemto lēmumu, tas neuzliek pienākumu šai komisijai pieņemt nākamajā reizē attiecībā pret konkrēto notiesāto citādu lēmumu. SIK 50.¹³ panta ceturtā daļa tikai paredz, ka gadījumos, kad tiesa ir atcēlusi administratīvās komisijas lēmumu, tad šī lieta no jauna ir izskatāma nākamajā administratīvās komisijas sēdē.

[9.3.] Vairāku gadu garumā no notiesātajiem ir saņemti iesniegumi par to, ka administratīvā komisija neņem vērā tiesas spriedumu un pieņem identisku lēmumu iepriekšējam. Šis process var ilgt bezgalīgi.

[10] Tiesa vērtējot, vai administratīvā komisija pieņemtais lēmums ir atbilstošs SIK un Noteikumos noteiktajiem kritērijiem, netieši skar arī lietu pēc būtības. Ja likumdevēja noteiktie formālie kritēriji tiktu objektīvi un kopsakarā izvērtēti, arī administratīvās komisijas lēmums, iespējams, pēc būtības būtu savādāks. Tā, piemēram, tiesas lēmumā par administratīvās komisijas lēmuma atcelšanu, ar kuru notiesātajam tika atteikts pārvietot no slēgta tipa cietuma soda izciešanas režīma vidējās pakāpes uz augstāko pakāpi, norādīts turpmākais: „*Lietas izskatīšanas gaitā tiesa nonāca pie secinājuma, ka notiesātā personība tika izvērtēta vienpusīgi un neobjektīvi. Netika ievērotas Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.¹¹ panta (Administratīvās komisijas lēmumi) prasības (...). Tiesa konstatēja apstākļus, kuri pieņemot lēmumu Administratīvai komisijai bija zināmi, bet netika izvērtēti un atspoguļoti lēmumā. (...). (...) netika konstatēti, kā arī tiesai pietādāta informācija, kura apliecinātu, ka notiesātā attieksme pret piespriesto sodu un tā izciešanas režīma no minētā datuma ir negatīvi mainījusies. Tiesā tika konstatēts pretējais, pēc ...gada ...atteikuma pārvietot notiesāto... uz vieglāku režīma pakāpi, notiesātā uzvedība ir mainījusies – viņš ir*

lūdzis nodrošināt ar apmaksātu darbu, labprātīgi un pēc paša iniciatīvas sāka apmeklēt psihologu un resocializācijas darbinieku, tādā veidā gatavojoties atbrīvošanai no apcietinājuma. Pie šiem apstākļiem tiesa uzskata, ka Administratīvās komisijas uzskats par nelietderīgu apsūdzētā pārvietošanu uz augstāku režīma pakāpi nav pamatots un šāds secinājums izdarīts neņemot vērā augstāk minētos apstākļus un neatrunājot tos savā lēmumā. Ņemot vērā augstāk minēto, tiesa uzskata, ka Administratīvās komisijas lēmums nav likumīgs, jo pieņemts neizvērtējot vispusīgi notiesātā personību, viņa uzvedību visā soda izciešanas laikā un it īpaši laika periodā no pārvietošanas no zemākas režīma pakāpes uz vidējo, tāpēc ir atceļams.”³Izpētot vairākus tiesas spriedumus, uzskatu, ka vairumā gadījumu tiesa ļoti precīzi ir norādījusi uz būtiskiem trūkumiem administratīvo komisiju darbā. Tomēr tie paliek bez ievēribas. Uzskatu, ka tiesiskā valstī šāda situācija nav pieļaujama un pienākums ievērot tiesas lēmumu izriet gan no Latvijas Republikas Satversmes, gan likuma „Par tiesu varu”.

[11] Pie pašreizējas prakses, tiesām izskatot lietas par administratīvo komisiju lēmumiem nelietderīgi tiek patērēti resursi un grauta tiesu kapacitāte. Pamatojoties uz tiesas lēmumu, administratīvās komisijas lēmums mainīts netiek un arī notiesātajam pēc būtības nav nekāda ieguvuma pat tad, ja tiesa administratīvās komisijas lēmumu ir atcēlusi. Tas tikai rada pienākumu konkrēto jautājumu pārskatīt atkārtoti nākamajā administratīvās komisijas sēdē, bet ne pienākumu pieņemt pozitīvu lēmumu.

[11.1.] Arī sabiedriskās politikas centra „Providuss” pētniece I.Kronberga atbildes vēstulē Tiesībsargam ir norādījusi, ka „Faktiski tas nozīmē, ka patlaban, spēkā esošās tiesību normas⁴ rada notiesātajam tikai ilūziju par pārsūdzības mehānismu, bet pats mehānisms nesniedz nekādu labumu tiesiskuma jomā, tieši pretēji – nepamatoti noslogo tiesas.”

Rezumējot iepriekš minēto, uzskatu, ka lēmumu par disciplinārsodu piemērošanu notiesātajiem un administratīvo komisiju pieņemto lēmumu pārsūdzības mehānisms ir neefektīvs. Sodu par režīma pārkāpumiem un administratīvo komisiju lēmumu pārsūdzēšanai ir jābūt sistēmiskai, vienotai, tai jākalpo kopējam mērķim, jānodrošina gan notiesāto tiesību ievērošana, gan arī soda progresīvās sistēmas realizācija.

Aicinu par atzinumā aktualizēto jautājumu izvērst diskusiju, piesaistot dažādu tiesību nozaru speciālistus. Vienlaikus esmu gatavs tajā ņemt dalību, lai atrastu optimālāko šīs problēmas risinājumu.

Tiesībsargs

J.Jansons

Anskaite 67686768

³ 2010.gada 19.oktobra Daugavpils tiesas lēmums lietā Nr.4.1-1/187

⁴ Kriminālprocesa likuma 651. un 654.pants; LSIK 50.¹³pants;